O TEHNICĂ ARHAICĂ PENTRU PRELUCRAREA ŢESĂTURILOR DE CASĂ — BĂTUTUL LA GRATIE

Ion Chelcea

Prelucrarea ţesăturilor de casă, din lînă, în stofe pentru îmbrăcăminte, într-o perioadă mai veche, se realiza supunîndu-se ţesătura unui tratament arhaic, „la mînă" sau „la gratie", prin folosirea exclusivă a forţei musculare a omului. De dată ceva mai recentă şi constituind un real progres, pare să fie prelucrarea ţesăturilor în pive acţionate manual sau de forţa motrică a apei.

Prima formă de prelucrat ţesăturile lucrate în casă a fost semnalată de specialişti cu totul în treacăt, nefiind tratată în mod special. Ea prezintă totuşi un deosebit interes pentru etnografie.

Tehnica piuăritului, bazat pe forţa motrică a apei curgătoare, cunoscută, ca şi în alte ţări, de multă vreme, se circumscrie teritorial, mai ales în satele de sub munte, (rama interioară şi exterioară a munţilor Carpaţi).[1] În regiunile de şes ea s-a folosit însă mai rar, aici practicîndu-se pînă nu de mult (începutul secolului al XX-lea) tehnica rudimentară menţionată, care face obiectul expunerii de faţă.

Avînd un randament scăzut, această tehnică nu satisfăcea necesităţile satelor situate în

[1] Cu privire la acest fel de piuărit, v. Iuliu Morariu, *Piuăle şi piuăritul în valea Zăgrii*, Bistriţa, 1933; acelaşi, *Piuăritul în valea Someşului*. În Bul. soc. române de geografie, tom. IV, Bucureşti, 1936; N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vrînceană, în Milcovia*, V—VII, Focşani, 1936; Nerej, *Un village d'une region archaïque. Monographie sociologique dirigée par H. H. Stahl*, III, Bucureşti, 1939; Lucia Apolzan, *Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1944; C. Turcu, *Steaza, instalaţie primitivă sătească pentru perfecţionarea unor ţesături casnice*, în Studii, Revistă de istorie, VIII, (1955) nr. 3.

EINE ALTERTÜMLICHE TECHNIK DER BEARBEITUNG VON HAUSWEBEN — DAS WALKEN AUF RUTENGEFLECHT

Ion Chelcea

In früheren Zeiten wurden die Wollgewebe nach einem altertümlichen Verfahren mit der Hand oder auf Rutengeflecht („la gratie") zu Kleiderstoffen gewalkt, wobei man sich ausschließlich der menschlichen Muskelkraft bediente. Als wahrer Fortschritt erscheint die etwas später auftretende Bearbeitung der Gewebe in den Tuchwalken, die mit der Hand oder durch Wasserkraft betrieben wurden.

Die älteste Art der Bearbeitung von Hausweben ist bisher von der Fachwelt zwar gelegentlich erwähnt, aber noch nie eingehend behandelt worden, obgleich sie von besonderem ethnographischem Interesse ist.

Die Walken mit Wasserantrieb sind bei uns wie auch in anderen Ländern schon seit langem bekannt, sie kommen vor allem in den Gebirgsdörfern vor, die in den Vorbergen zu beiden Seiten des Karpatengürtels liegen.[1] Im Flachland waren diese Walken nur selten anzutreffen, dort bediente man sich bis vor kurzem (Beginn des 20. Jahrhunderts) der obengenannten primitiven Technik, die den Gegenstand unserer Ausführungen bildet.

Da dieses Verfahren aber langwierig war und den Bedarf der Dörfer in der rumänischen Tiefebene, auf die wir uns hier vor allem beziehen, nicht decken konnte, wurden

[1] Mit Bezug auf diese Art des Walkens siehe Iuliu Morariu, *Piuăle şi piuăritul în valea Zăgrii*, Bistriţa, 1933; idem, *Piuăritul în valea Someşului;* in „Bul. soc. române de geografie" tom. IV, Bucureşti, 1936; N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vrînceană*, in „Milcovia", V—VII, Focşani, 1936; Nerej, *Un village d'une region archaique.* Monographie sociologique dirigée par H. H. Stahl, III, Bucureşti, 1939; Lucia Apolzan, *Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1944; C. Turcu, *Steaza, instalaţie primitivă sătească pentru perfecţionarea unor ţesături casnice*, in „Studii, Revistă de istorie", VIII, 1955, nr. 3.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Cîmpia Română, la care ne referim în special, fapt pentru care cea mai mare parte din țesături erau date la piuă în regiunile limitrofe de deal și de munte.

Prelucrarea țesăturilor de casă „la mînă", „la gratie" sau „leasă", cum i se mai spune, a fost descoperită de noi în anul 1959 în unele sate de pe valea Dunării, între cursul inferior al Oltului și Mostiștei, cu ocazia unor cercetări făcute în colectiv, inițiate de Muzeul Satului.

Deși întîlnită, astăzi izolat, ea pare să fi fost generală altă dată în țara noastră nu numai în satele de șes, ci și în restul țării.

În ultimul timp tehnica respectivă a fost semnalată în Dobrogea și în Munții Apuseni de către dr. Cornel Irimie care consemnează: „De mare însemnătate credem că sînt și datele referitoare la piuăritul cu mîna, pe un scaun cu lese, de tipul celor care s-au găsit și în Munții Apuseni".[2] Dintr-o relatare recentă a lui V. Cărăbiș, reiese că un atare sistem a fost practicat de asemenea și prin unele sate de sub munte, din Gorj, ca de exemplu Cîmpu-Fomii, de pe Valea Jaleșului. Bătrînii au mai putut relata aici că înaintea apariției pivelor mici, locuitorii îngroșau și îndesau dimia la apă, cu lopata pe leasă; că se bătea dimia cu lopata pe o leasă de nuiele, cu apă, la marginea rîului, 2—3 zile, pînă ce se scămoșa. În aceste părți și astăzi cînd dimiile nu sînt făcute bine la piuă, se spune în grai curent: „parc-ai făcut dimiile pe gratie".[3]

Dar fenomenul e semnalat și în Moldova în localitățile Șuletea[4], Stănilești, Lunca Banului din jud. Vaslui.[5] Rezultă că tehnica respectivă se bucura în trecut de o extensiune geografică mai mare.

În regiunile de munte și de deal prelucrarea țesăturilor „la gratie" sau „leasă" a dispărut mai repede, din cauza noului mijloc de piuat țesăturile de casă: de piua acționată

[2] Cornel Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956. Muzeul Brukenthal, Studii și comunicări.

[3] V. Cărăbiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX-lea*, în Studii, Revistă de istorie, XV, 1962, 4, 2, p. 938.

[4] Informația obținută prin bunăvoința directorului Muzeului Satului, dr. Gh. Focșa.

[5] Informație obținută de la M. Ostap — muzeograf principal la Muzeul etnografic al Moldovei, Iași.

die meisten Wollgewebe zu den Walken in die angrenzenden Hügel- und Waldgebiete gebracht.

Das Verfahren des Walkens der Hausweben mit der Hand auf Flechtwerk („la gratie" oder auch „leasă") konnten wir im Jahre 1959 in den Dörfern im Donaubecken, zwischen dem Unterlauf des Alts und der Mostiștei feststellen, anläßlich der ethnographischen Forschungen, die ein Kollektiv des Dorfmuseums in diesem Gebiet durchführte.

Obgleich dieses Verfahren heute nur noch ganz selten anzutreffen ist, scheint es ehemals nicht nur in den Dörfern der Tiefebene, sondern auch in den übrigen Landesgebieten allgemein verbreitet gewesen zu sein.

Wie Dr. Cornel Irimie kürzlich berichtete, war diese Technik auch in der Dobrudscha und im Siebenbürgischen Erzgebirge üblich. Er sagt darüber: „Von großer Bedeutung sind, wie wir glauben, unsere Aufzeichnungen über das Handwalken; es wurde auf einem Rahmen mit Flechtwerk ausgeführt, der dem gleichen Typus angehört, wie die im Erzgebirge verwendeten."[2] Aus einem kürzlich abgefaßten Bericht von V. Cărăbiș geht hervor, daß dieses Verfahren auch in einigen Dörfern in Gorj in den Vorkarpaten bekannt war, z. B. in Cîmpu-Fomii im Jaleștal. Alte Leute wußten zu berichten, daß vor dem Auftreten der ersten kleinen Walken, die Bewohner ihre Wollgewebe auf Flechtwerk (leasă) bearbeiteten, um sie fest und dicht zu machen. Zwei bis drei Tage lang wurden die Wollgewebe am Flußufer auf dem Rutengeflecht mit dem Schlägel geklopft, bis sie sich aufrauhten. In dieser Gegend sagt man noch heute: „...als ob du den Wollstoff auf dem Flechtwerk bearbeitet hättest!", um auszudrükken, daß er nicht entsprechend gewalkt sei".[3]

Auch in der Moldau war das Verfahren bekannt, z. B. in den Dörfern Șuletea[4], Stănilești, Lunca Banului im Kreis Vaslui.[5] Daraus geht hervor, daß das Verfahren früher eine größere geographische Verbreitung hatte.

In dem Berg- und Hügelland wurde das Walken der Wollgewebe auf Flechtwerk

[2] Cornel Irimie, *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Hermannstadt, 1956. Brukenthalmuseum, Studii și comunicări.

[3] V. Cărăbiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. XVII—XIX-lea*, in „Studii, Revistă de istorie", XV, 1962, 4, 2, S. 938.

[4] Die Auskunft verdanke ich Dr. Gh. Focșa, Direktor des Dorfmuseums.

[5] Von M. Ostap, Hauptmuseograph am ethnographischen Museum der Moldau, Iași, erhaltene Auskunft.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

prin puterea apei curgătoare. Multă vreme însă, cele două sisteme au coexistat.

În cercetarea noastră nu am mai întîlnit „pe viu" fenomenul de care ne ocupăm. Prin satele din Cîmpia Română, inclusiv Lunca Dunării, au putut fi însă culese informații despre acest sistem arhaic.

Potrivit acestora rezultă că și prin satele din județul Teleorman, cînd oamenii duceau *iepîngele* la piuă, la Beiu, nu spuneau că le duc la piuă, ci la *gratie*, subzistînd astfel, prin uz oral, o realitate tehnică dispărută.

Încercînd o reconstituire a fenomenului pe baza informațiilor culese de la cei care au cunoscut sau practicat chiar cu decenii în urmă această tehnică arhaică de care ne ocupăm, deducem că pentru prelucrarea țesăturilor, era necesară o instalație cu totul rudimentară: o gratie împletită din nuiele de salcie sau răchită — fixată orizontal — pe 7—8 țăruși bătuți în pămînt, avînd dimensiunea de 2 m lungime și 1 m lățime. Gratia respectivă putea să fie și mobilă. Această gratie, de la caz la caz, putea răspunde și la alte nevoi: putea ține loc de poartă la obor, de exemplu. În cazuri de forță majoră „abaua" era bătută și în „leasa" de bătut porumbul.

Locul unde era instalată gratia diferă, ea putînd fi așezată în grădină, în curte sau chiar în casă (pe timp nefavorabil sau iarna). Aici ea se așeza de obicei de-a dreptul pe pat, sub pat punîndu-se o albie, ca să nu se facă „lac" în casă.

După instalarea gratiei, se încălzea apă într-un cazan în care erau introduse țesăturile. De aici, acestea erau scoase și bătute „la gratie". Între bătăile succesive, țesătura era muiată în apă din ce în ce mai caldă, pînă ajungea la „fierbinte". Unii informatori susțin că țesătura era apăsată și cu mîinile și cu coatele. Tot timpul cît țesătura era tratată astfel, „abălarii" aveau grijă să nu iasă afară din cîmpul bătăii cîte un colț sau capăt al țesăturii.

Procedeul menționat se repeta de 7—8 ori, pînă ce pănura se scămoșa și se îndesa.

În timp ce abaua era prelucrată astfel, unii turnau apă caldă pe țesătură, iar alții băteau „la gratie".

schon frühzeitiger durch bäuerliche technische Anlagen — durch Walken mit Wasserantrieb — ersetzt als in der Tiefebene; lange Zeit hindurch bestanden aber beide Verfahren nebeneinander.

Während unserer Nachforschungen konnten wir das Verfahren, mit dem wir uns befassen, nicht mehr praktisch beobachten. Wir konnten aber in den Dörfern der rumänischen Tiefebene, einschließlich der Donauaue, wertvolle Auskünfte über dieses altertümliche Verfahren sammeln.

In den Dörfern im Kreis Teleorman sagten die Leute, wenn sie Wollgewebe (iepîngele) nach Beiu zum Walken brachten, nicht, sie gingen zur „piuă" (Walke), sondern „la gratie". Auch im Sprachgebrauch hat sich die Bezeichnung „la gratie" bis heute erhalten.

Beim Versuch, das Verfahren auf Grund der Informationen von Leuten zu rekonstruieren, die sich noch daran erinnerten, oder vor Jahrzehnten selbst nach diesem System gearbeitet hatten, konnten wir feststellen, daß diese Vorrichtungen zur Bearbeitung der Wollgewebe äußerst primitiv waren. Ein 2 m langes und 1 m breites Geflecht aus Weidenruten oder Rohr wurde auf 7—8 in die Erde gerammte Pfähle waagerecht befestigt. Zuweilen war das Geflecht auch abnehmbar und diente von Fall zu Fall auch anderen Zwecken, so z. B. als Türe des Viehgeheges. Im äußersten Fall wurde auch das Flechtwerk zum Entkörnen der Maiskolben verwendet.

Das Geflecht wurde an verschiedenen Orten aufgestellt, bald im Garten, bald im Hof, ja sogar im Haus (bei ungünstiger Witterung oder im Winter). Meist wurde es über das Bett gelegt und darunter eine Wanne geschoben, damit keine „Überschwemmung" im Zimmer entstünde.

Nach dem Aufstellen des Flechtwerks erwärmte man Wasser in einem Kessel, und legte die Wollgewebe hinein. Aus dem Kessel wurden die Gewebe auf das Rutengeflecht gelegt und bearbeitet. Dazwischen wurde die Webe wiederholt mit zunehmend wärmerem, zuletzt mit kochendem Wasser angefeuchtet. Einige Gewährsleute behaupten, die Webe sei sowohl mit den Händen als auch mit den Ellenbogen bearbeitet worden. Während der ganzen Zeit dieser Behandlung mußten die Walker (abălarii) dafür sorgen, daß kein Eckchen des Gewebes ungewalkt blieb.

Dieses Verfahren wurde 7—8mal wiederholt, bis das Wollgewebe dicht und aufgerauht war.

Meist teilten sich mehrere Personen in die Arbeit, die einen gossen Wasser über das Ge-

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

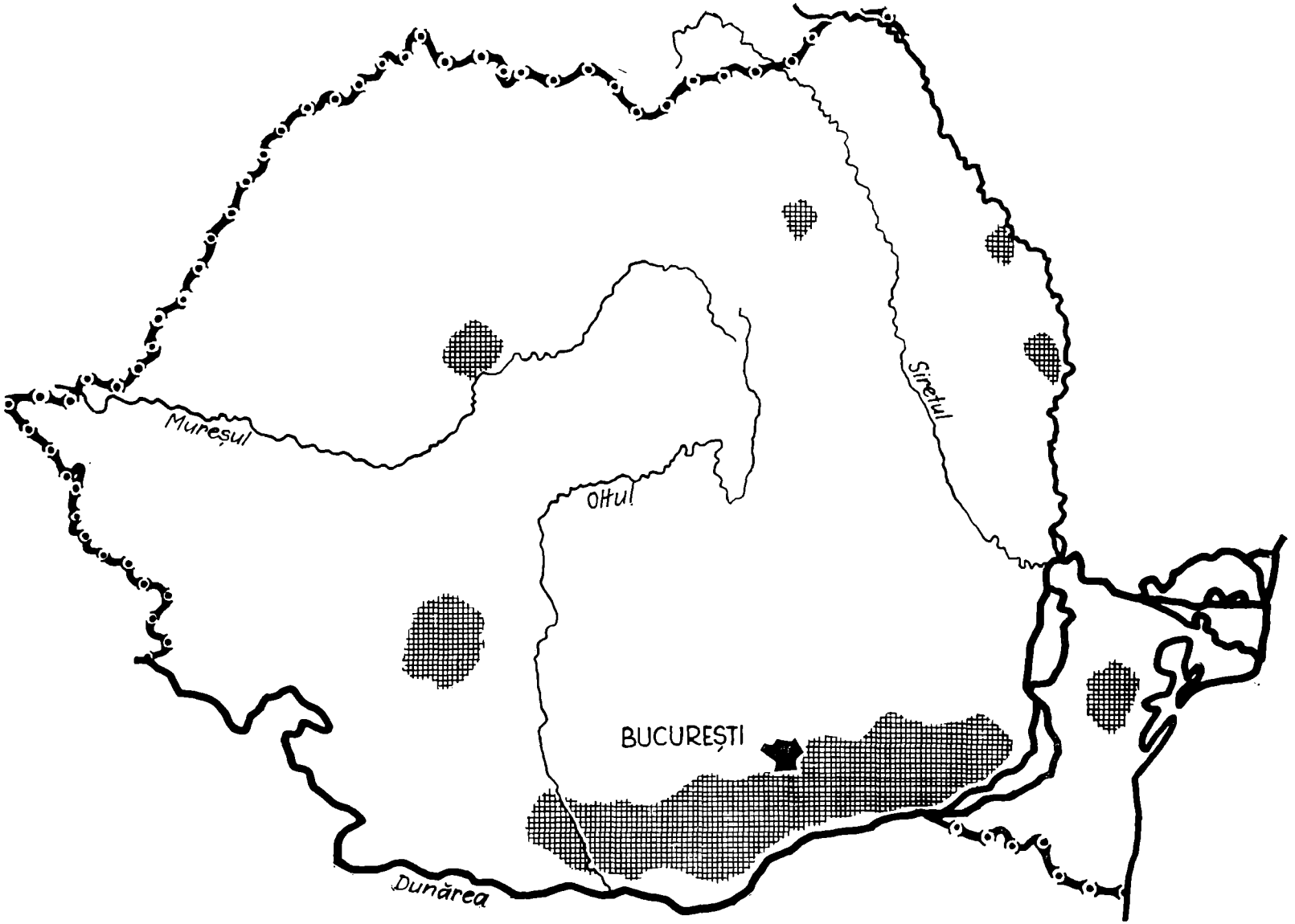

Hartă: Zone în care s-a identificat practicarea prelucrării țesăturilor prin batere la gratie.

Karte: Die Zonen, wo die Bearbeitung von Hauswebe durch Walken auf Flechtwerk festgestellt wurde.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Pentru un randament mai mare, cantitativ şi calitativ, munca se făcea şi sub formă de clacă. La nevoie intrau la bătut şi 10 inşi. Se lucra cu schimbul, în echipe de cîte patru persoane. În timpul primului război mondial, prelucratul ţesăturilor „la gratie" devenise un fapt curent.

După ce operaţia de piuat era gata, ţesătura se înfăşura strîns pe un sul de lemn, cu care ocazie se întindea de margini şi în lungime. Aici ea rămînea întinsă 1—2 zile. După aceea era desfăcută de pe sul şi zvîntată la vînt şi la soare; apoi se făcea „trîmbă" sau „vig", să nu se mototolească.

Postavul obţinut servea la îmbrăcăminte. Din el se confecţionau în special haine pentru bărbaţi. Femeile, mai ales în ultimul timp, purtau haine din material mai subţire, cumpărat de la oraş. După apariţia pivelor, baterea ţesăturilor pe gratie a fost practicată mai ales de către ţăranii săraci; cei înstăriţi prelucrau pănura ţesută în casă, la piuă, „ca să nu mai căznească".

Această străveche tehnică de prelucrat ţesăturile din lînă s-a practicat pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, cu deosebire în Cîmpia Dunării, inclusiv regiunile de sud ale Olteniei, dar şi prin Dobrogea, Moldova şi Munţii Apuseni, aşa cum s-a arătat.

webe, während die anderen das Walken besorgten.

Um quantitativ und qualitativ eine größere Leistung zu erzielen, wurde auch in Gruppen bis zu 10 Personen gearbeitet, wobei je vier Leute einander beim Walken ablösten. Während des ersten Weltkrieges war die Bearbeitung der Gewebe „auf dem Flechtwerk" an der Tagesordnung.

Wenn das Walken beendigt war, wurde die Webe fest auf einem Holzstab aufgerollt und dabei in die Länge und in die Breite gedehnt. Nach zwei bis drei Tagen wurde sie von der Rolle genommen und in Wind und Sonne getrocknet. Dann wurde sie glatt zusammengerollt, damit sie sich nicht zerknittere.

Das auf diese Weise hergestellte Tuch wurde zu Kleidungsstücken, namentlich für Männer, verarbeitet. Die Frauen bevorzugten, vor allem in neuerer Zeit, Kleider aus dünnerem in der Stadt gekauftem Material. Seit dem Auftreten der Walken, waren es meist nur arme Bauern, die an den alten Verfahren festhielten, die wohlhabenden benützten die Walken zur Bearbeitung der Hauswebe, „um sich die Arbeit zu erleichtern".

Das altertümliche Verfahren der Bearbeitung von Wollgeweben wurde bis zum Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts angewendet, und zwar vor allem in der Donautiefebene, einschließlich der Südgebiete Olteniens, aber auch in der Dobrudscha, der Moldau und dem Siebenbürgischen Westgebirge.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro